

Ενότητα 4^η:
Μοντέλα δικαστικού ελέγχου της
συνταγματικότητας των νόμων

-
Τα χαρακτηριστικά του ελληνικού
συστήματος

Λίνα Παπαδοπούλου

Επ. Καθηγήτρια Συνταγματικού Δικαίου

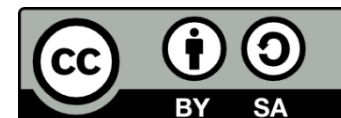

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Περιεχόμενα ενότητας

- Μοντέλα δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων: διάχυτο/αποκεντρωμένο σύστημα και συγκεντρωτικό σύστημα
- Χαρακτηριστικά γνωρίσματα του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων στην Ελλάδα

Σκοποί ενότητας

- Να γίνουν αντιληπτές οι διαφορές μεταξύ των δύο βασικών μοντέλων συνταγματικής δικαιοσύνης, του διάχυτου ή αποκεντρωμένου συστήματος ('αμερικανικό πρότυπο') και του συγκεντρωτικού συστήματος ελέγχου ('ευρωπαϊκό πρότυπο')
- Να δοθεί έμφαση στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ισχύοντος στην Ελλάδα συστήματος δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων

το δίλημμα της συνταγματικής δικαιοσύνης

- εγγύηση και προστασία της συνταγματικής νομιμότητας και της κανονικής λειτουργίας των συνταγματικών θεσμών
  - αντικειμενικό και αφηρημένο έλεγχο
  - (συνήθως) Συνταγματικό Δικαστήριο
  - ακύρωση του νόμου

ή

- προστασία των συνταγματικών δικαιωμάτων των πολιτών; ⇨ (συνήθως)
  - συγκεκριμένος, διάχυτος και δηλωτικός έλεγχος

Δύο βασικά συστήματα δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας

- ❑ Συγκεντρωτικό σύστημα ελέγχου
  - σε 21 / 28 κράτη της ΕΕ
- ❑ Σύστημα διάχυτου ελέγχου
  - ❑ Ελλάδα Σουηδία, Φινλανδία
  - ❑ Ενωμένες Πολιτείες Αμερικής
- ❑ Δανία = σπάνια - νομολογιακή θεμελίωση
- ❑ Ολλανδία απαγορεύεται ρητά (ά 110 Σ) ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας

ΙΔΕΟΤΥΠΟΙ

Συγκεντρωτικό σύστημα ελέγχου

Συνήθη χαρακτηριστικά:

Συνταγματική δικαιοσύνη = ειδικός δικαιοδοτικός κλάδος

- ειδικό Συνταγματικό Δικαστήριο
- παραπομπή από τα κοινά δικαστήρια στο συνταγματικό δικαστήριο (ΣΔ)
  - άμεση ατομική συνταγματική προσφυγή απευθείας στο ΣΔ
    - ιδιώτες και κρατικά όργανα
  - το ΣΔ επιλύει και συνταγματικές διαφορές
  - ειδική στελέχωση – με πολιτικό έλεγχο - επιλογή από Βουλή (συνήθως)
- Δεδικασμένο: *erga omnes*

Σύστημα διάχυτου ελέγχου

- όλα τα δικαστήρια όλων των βαθμών και δικαιοδοσιών
  - με αφορμή τις υποθέσεις που ανήκουν στη δικαιοδοσία τους
  - για τις ανάγκες των υποθέσεων αυτών
  - δεδικασμένο *inter pares*

Η τάση σύγκλισης

- Δεν αποκλείεται η διασταύρωση χαρακτηριστικών
- μικτό σύστημα συνταγματικής δικαιοσύνης
- το πλέον ιδεώδες και λειτουργικό

συγκεκριμένος ή αφηρημένος έλεγχος

Συγκεκριμένος

- το ζήτημα της συνταγματικότητας τίθεται μετά από αίτημα διαδίκου,
- που ζητά να προστατευτεί συγκεκριμένη νομική του κατάσταση από την εφαρμογή νόμου,
  - που θίγει συνταγματικά δικαιώματά του
- ο δικαστής της συνταγματικότητας καλείται να αποφανθεί λαμβάνοντας υπόψη του τη συγκεκριμένη κατάσταση του προσώπου
- ο έλεγχος υπακούει σε μια λογική υποκειμενική.

Αφηρημένος

- μετά από προσφυγή κρατικού οργάνου
  - ή παράγοντα της πολιτικής ζωής,
- που αποβλέπει
  - στην επίλυση κάποιας σύγκρουσης διατάξεων διαφορετικής βαθμίδας ή πηγών δικαίου
  - ή σύγκρουσης αρμοδιοτήτων (περίπτωση ομοσπονδιακού κράτους ή κράτους με περιφερειακή αυτονομία),
  - σύγκρουση μεταξύ οργάνων
- ο δικαστής της συνταγματικότητας ενεργεί και αποφασίζει αντικειμενικά και αφηρημένα,
- ανεξάρτητα από οποιαδήποτε υποκειμενική κατάσταση προσώπου,
- προς το συμφέρον του πολιτεύματος και των αγαθών που το ίδιο προστατεύει

Χαρακτηριστικά του ελληνικού συστήματος δικαστικού ελέγχου της (αντι)συνταγματικότητας των νόμων

■ ά 93 παρ 4 Σ

4. Τα δικαστήρια υποχρεούνται να μην εφαρμόζουν νόμο που το περιεχόμενό του είναι αντίθετο προς το Σύνταγμα.

■ 87 παρ 2 Σ

2. Οι δικαστές κατά την άσκηση των καθηκόντων τους υπόκεινται μόνο στο Σύνταγμα και στους νόμους και σε καμία περίπτωση δεν υποχρεούνται να συμμορφώνονται με διατάξεις που έχουν τεθεί κατά κατάλυση του Συντάγματος.

Χαρακτηριστικά δικαστικού ελέγχου

- **ά 93 παρ 4 Σ:** *Τα δικαστήρια υποχρεούνται να μην εφαρμόζουν νόμο που το περιεχόμενό του είναι αντίθετο προς το Σύνταγμα*
  - Τα δικαστήρια = όλα τα δικαστήρια, όλων των βαθμών και δικαιοδοσιών
    - Διάχυτος και παρεμπόδιων έλεγχος
  - υποχρεούνται = αυτεπαγγέλτως
    - αλλά και βάσει νομικού ισχυρισμού διαδίκου, που μπορεί να αποτελέσει και λόγο ακύρωσης κανονιστικής ή ατομικής δ.π.
  - να μην εφαρμόζουν = όχι να ακυρώνουν
    - συγκεκριμένος και δηλωτικός έλεγχος
  - νόμο = και τυπικό και ουσιαστικό
  - που το περιεχόμενό του = ουσιαστική αντισυνταγματικότητα
  - είναι αντίθετο
    - Έλεγχος αντίθεσης, όχι συμφωνίας ⇒ κανονιστικές συνέπειες για τα όρια του ελέγχου
  - προς το Σύνταγμα
    - αλλά και προς ΕΣΔΑ και ενωσιακό δίκαιο (ά 28 Σ)

Ο έλεγχος είναι:

---

1. Διάχυτος

- όλα τα δικαστήρια, όλων των βαθμών και δικαιοδοσιών
- Εξαίρεση: ΑΕΔ

2. Παρεμπόπτων

- Το ζήτημα της αντισυνταγματικότητας δεν είναι το κύριο αντικείμενο μιας ειδικής δίκης
- αλλά τίθεται παρεμπιπτόντως
- στο πλαίσιο μιας οποιασδήποτε δίκης ανοικτής σε οποιοδήποτε δικαστήριο
- ⇒ η κρίση περί (αντι)συνταγματικότητας δεν τίθεται στο διατακτικό, αλλά στο σκεπτικό της απόφασης
  - ⇒ εξαίρεση: το ΑΕΔ

Ο έλεγχος είναι:

---

3. συγκεκριμένος

- **δικονομικά**
  - το δικαστήριο κρίνει τη συνταγματικότητα της κρίσιμης διάταξης –και μόνο αυτής
  - δεν επεκτείνεται στο σύνολο του νόμου
  - κρίσιμη = αυτή με βάση την οποία θα επέλυε τη διαφορά αν δεν την έκρινε ως αντισυνταγματική
- **μεθοδολογικά**
  - συγκεκριμένη ερμηνεία ενόψει των συγκεκριμένων περιστατικών

Υποκειμενικός χαρακτήρας

- Η παρεμπόπτουσα και συγκεκριμένη έρευνα της συνταγματικότητας των νόμων
⇒ προσανατολισμό υποκειμενικό:

*προϋποθέτει την ύπαρξη επίδικης διαφοράς-
αποβλέπει στην προστασία, έστω και έμμεσα,
των συνταγματικά κατοχυρωμένων ατομικών και
κοινωνικών δικαιωμάτων*

Ο έλεγχος είναι:

4. δηλωτικός

- έννομη συνέπεια = παραμερισμός της συνταγματικής διάταξης
- μη εφαρμογή στη συγκεκριμένη υπόθεση
- όχι ακύρωση
- η διάταξη εξακολουθεί να ισχύει
- εξαίρεση: ΑΕΔ

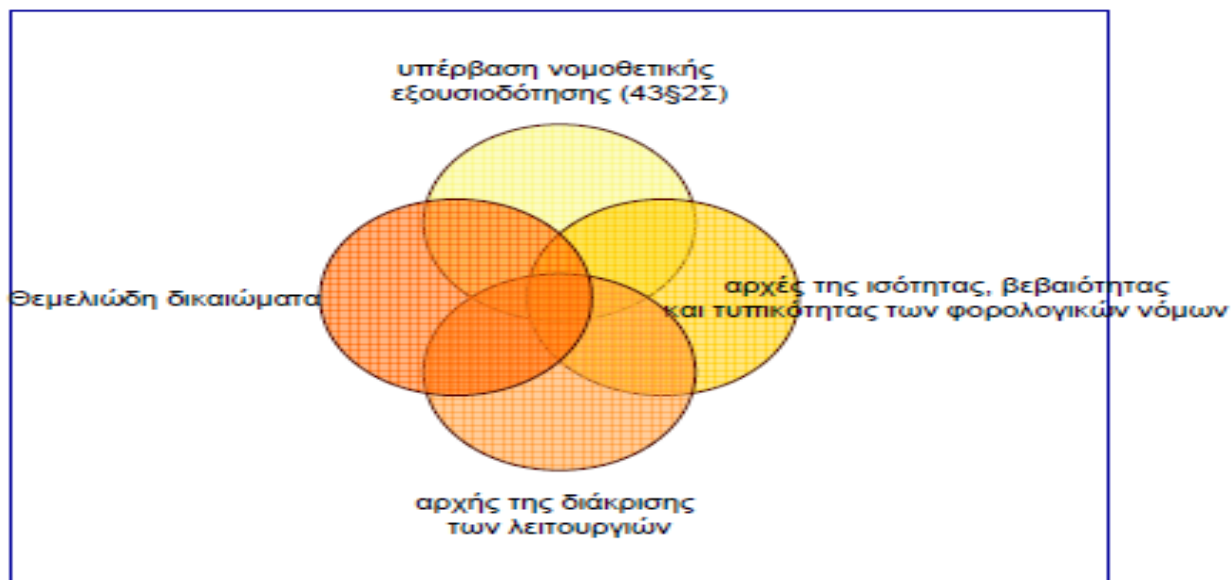
Αποκλείονται του ελέγχου

- ένας κύκλος κρατικών αρμοδιοτήτων και πράξεων άμεσων οργάνων του κράτους που ΔΕΝ υπόκεινται σε συνταγματικό έλεγχο
- οι αμφισβητήσεις που αφορούν πράξεις ή αποφάσεις (ή και παραλείψεις) της Βουλής
  - που δεν ανάγονται στην άσκηση της νομοθετικής λειτουργίας, π.χ.
    - η απόφαση εκλογής ΠτΔ ή
    - η χορήγηση χάρης σε καταδικασθέντα από το Ειδικό Δικαστήριο υπουργό
    - απόφαση συγκρότησης εξεταστικής επιτροπής κ.ά
- πράξεις του Προέδρου της Δημοκρατίας ως άσκηση των ρυθμιστικών του αρμοδιοτήτων, π.χ.
  - διάλυση Βουλής
  - προκήρυξη εκλογών
  - διορισμός πρωθυπουργού κ.ά.
- Κυβερνητικές πράξεις
- πράξεις που αφορούν τις σχέσεις κυβέρνησης και Βουλής

Αντισυνταγματικότητα των νόμων στην Ελλάδα αφορά κυρίως

Δικονομικές προσβάσεις

- οι συνήθειες για κάθε δικαστήριο και δικαιοδοσία
  - ισχυρισμός αντισυνταγματικότητας σε κάθε στάση της πολιτικής, ποινικής ή διοικητικής δίκης
  - και σε οποιοδήποτε βαθμό
  - ειδική διαδικασία:
    - ΑΕΔ: ά 100§1 παρ ε΄ Σ & ά 48 ν 345/1976 (περί Ανώτατου Ειδικού Δικαστηρίου)
- Άρθρο 100: (Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο)**
1. Συνιστάται Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο στο οποίο υπάγονται:
    - ε) Η άρση της αμφισβήτησης για την ουσιαστική αντισυνταγματικότητα ή την έννοια διατάξεων τυπικού νόμου, αν εκδόθηκαν γι' αυτές αντίθετες αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου ή του Ελεγκτικού Συνεδρίου.

1. ΑΕΔ: ά 100ξ1 παρ ε΄ Σ & ά 48 ν 345/1976 (περί Ανώτατου Ειδικού Δικαστηρίου)

Άρθρο 100: (Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο)

1. Συνιστάται Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο στο οποίο υπάγονται:
  - ε) Η άρση της αμφισβήτησης για την ουσιαστική αντισυνταγματικότητα ή την έννοια διατάξεων τυπικού νόμου, αν εκδόθηκαν γι' αυτές αντίθετες αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου ή του Ελεγκτικού Συνεδρίου.

Ά 48 ν 345/1976 (περί Ανώτατου Ειδικού Δικαστηρίου)
«Αμφισβήτησις περί της Συνταγματικότητας ή της εννοίας τυπικού νόμου»

1. Το Ειδικόν Δικαστήριον εν περιπτώσει εκδόσεως περί της ουσιαστικής συνταγματικότητος ή της εννοίας αντιθέτων αποφάσεων του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου ή το Ελεγκτικού Συνεδρίου, αίρει την αμφισβήτησιν κατόπιν αιτήσεως:
  - α) του Υπουργού Δικαιοσύνης, του Εισαγγελέως του Αρείου Πάγου, του Γενικού Επιτρόπου της Επικρατείας παρά τω Ελεγκτικώ Συνεδρίω ή του Γενικού Επιτρόπου της Διοικητικής Δικαιοσύνης,
  - β) παντός έχοντος έννομον συμφέρον.
2. Το Συμβούλιον της Επικρατείας, ο Αρειος Πάγος ή το Ελεγκτικόν Συνέδριον, εαν αποφασίση επί της Συνταγματικότητος ή της εννοίας Νόμου τυπικού, κατ' αποδοχήν απόψεως διαφόρου εκείνης υπο την οποίαν είχαν εκδοθή απόφασις ετέρου εκ των δικαστηρίων τούτων, την οποίαν επεκαλέσθη τις των διαδίκων ή είναι εξ άλλου λόγου γνωστή εις το Δικαστήριον, υποχρεούται, εκδίδον την αντίθετον ως προς το θέμα απόφασιν του, να παραπέμψη τούτο δι' ειδικής αποφάσεως του εις το Ειδικόν Δικαστήριον προς άρσιν της δημιουργηθείσης αμφισβητήσεως.
Εν τη περιπτώσει ταύτη η υπόθεσις παραμένει κατά τα λοιπά εκκρεμής εις το εκδόν την παραπεμπτικήν απόφασιν δικαστήριον, το οποίον μετά την έκδοσιν της αποφάσεως του Ειδικού Δικαστηρίου, κοινοποιουμένης προς αυτό μερίμνη του Γραμματέως τούτου, επιλαμβάνεται τη αιτήσει των διαδίκων ή και αυτεπαγγέλτως της εκδικάσεως εκ νέου της υποθέσεως υποχρεούμενον να συμμορφωθή προς την απόφασιν του Ειδικού Δικαστηρίου.
3. Οι διατάξεις των προηγουμένων παραγράφων εφαρμόζονται εφ' όσον η μία τουλάχιστον των αντιθέτων αποφάσεων δημοσιεύθηκε μετά την έναρξη της ισχύος του Συντάγματος.

Η μετατροπή του ελέγχου ενώπιον του ΑΕΔ

- ο έλεγχος διάχυτος – συγκεντρώνεται
  - αν εκκρεμεί η υπόθεση αναβάλλεται
- από δηλωτικός = ακυρωτικός
  - με *erga omnes* ισχύ το αποτέλεσμα
- ΠΡΟΣΟΧΗ: για την ίδια διάταξη οι αντικρουόμενες αποφάσεις, βλ.

39/2011 ΑΕΔ

ΑΕΔ 39/2011: άγαμες θυγατέρες και άγαμοι γιοι

- ...για να υπάρχει αντίθεση μεταξύ αποφάσεων των Ανώτατων Δικαστηρίων, για την άρση της οποίας ιδρύεται δικαιοδοσία του Ανώτατου Ειδικού Δικαστηρίου, **πρέπει οι αποφάσεις των δύο δικαστηρίων να αναφέρονται στο αυτό κρίσιμο νομικό ζήτημα βάσει των αυτών νομικών διατάξεων**.
- Η αντίθεση πρέπει να προκύπτει από τις αναγκαίες για τη θεμελίωση του διατακτικού των παραπάνω αποφάσεων αιτιολογίες τους.
- Όμως, δεν υπάρχει αντίθεση, με την ανωτέρω έννοια και, συνεπώς, δεν συντρέχει δικαιοδοσία του Ανώτατου Ειδικού Δικαστηρίου,
  - α) όταν τα ανώτατα δικαστήρια δεν ερμήνευσαν την ίδια διάταξη τυπικού νόμου, αλλά διαφορετικές, έστω και αν αυτές έχουν την ίδια διατύπωση,
  - β) όταν δεν ερμήνευσαν αποκλειστικά και μόνο την ίδια διάταξη τυπικού νόμου, αλλά το ένα από αυτά την ερμήνευσε σε συνδυασμό και με άλλες διατάξεις, οπότε το επιλυθέν ζήτημα δεν είναι το ίδιο, αλλά διαφορετικό,
  - γ) όταν το νομικό ζήτημα, που έλυσε το ένα δικαστήριο δεν ήταν αναγκαίο, για να λύσει το άλλο δικαστήριο το νομικό ζήτημα, που είχε αχθεί ενώπιόν του και
  - δ) όταν, γενικά, η αντίθεση δεν προκύπτει από τις αναγκαίες για τη θεμελίωση του διατακτικού των αποφάσεων αιτιολογίες τους(βλ Α.Ε.Δ. 3/2006, πρβλ. επίσης, Α.Ε.Δ. 5/2009, 32/2008, Α.Ε.Δ. 8/2003, 9/2003, 5/2002).

Μηχανισμοί συγκέντρωσης του ελέγχου

1. ΑΕΔ: ά 100§1 παρ ε' Σ

2. ά 100 § 5 Σ: «Όταν τμήμα του Συμβουλίου της Επικρατείας ή του Αρείου Πάγου ή του Ελεγκτικού Συνεδρίου κρίνει διάταξη τυπικού νόμου αντισυνταγματική παραπέμπει υποχρεωτικά το ζήτημα στην οικεία ολομέλεια, εκτός αν αυτό έχει κριθεί με προηγούμενη απόφαση της ολομέλειας ή του Ανώτατου Ειδικού Δικαστηρίου του άρθρου αυτού. Η ολομέλεια συγκροτείται σε δικαστικό σχηματισμό και αποφαινεται οριστικά, όπως νόμος ορίζει. Η ρύθμιση αυτή εφαρμόζεται αναλόγως και κατά την επεξεργασία των κανονιστικών διαταγμάτων από το Συμβούλιο της Επικρατείας.»

- ίσχυε δικονομικά και πριν την αναθεώρηση του 2001
- βλ ΣτΕ Ολ 527/2003
- επιρροή νομολογίας ανώτερων στα κατώτερα (αν και όχι τυπικά δεδικασμένο)

3. αίτηση ακύρωσης και αναίρεσης ενώπιον του ΣτΕ (ά 94-95 Σ)

⇒ για μεγάλη κατηγορία υποθέσεων ο έλεγχος συγκεντρώνεται στο ΣτΕ, ιδίως με αίτηση ακύρωσης δ.π. λόγω αντισυνταγματικότητας της διάταξης του τυπικού νόμου που αποτελεί το έρεισμά της δ.π.

Βιβλιογραφία

- Βενιζέλος, Ευ., *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, Αθήνα, Σάκκουλα, 2008, σ. 243-256
- Βενιζέλος, Ευ. / Χρυσόγονος, Κ., *Το πρόβλημα της συνταγματικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα*, Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, Αθήνα-Κομοτηνή, Σάκκουλα, 2006
- Κασιμάτης, Γ., *Συνταγματική δικαιοσύνη*, Αθήνα, Σάκκουλα, 1999, ιδίως σ. 13-39
- Μανιτάκης, Α., *Ελληνικό Συνταγματικό Δίκαιο*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Σάκκουλα, 2004, σ. 443-468
- Μανιτάκης, Α., «Οι αυτοδεσμεύσεις του δικαστή από τον παρεμπόπτοντα έλεγχο της (αντι)συνταγματικότητας των νόμων», *ΤοΣ* 2006, σ. 402

(συνέχεια)

- Μανιτάκης, Α., «Ιστορικά και λογικά προαπαιτούμενα του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων στην Ελλάδα», διαθέσιμο σε www.law.auth.gr/cnt_staff/manitaki_law.auth.gr/Manitakis_83.pdf
- Σκουρής, Β., «Συστήματα του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων», ΤοΣ 1982, σ. 507
- Χρυσόγονος, Κ., «Η αναγκαιότητα ίδρυσης Συνταγματικού Δικαστηρίου στην Ελλάδα», διαθέσιμο σε www.law.auth.gr/cnt.staff/xrisogonos_mail.gr/2006_Xrusogonos_file.pdf

Τέλος Ενότητας

Επεξεργασία: Βασιλική Κόκοτα
Θεσσαλονίκη, Χειμερινό Εξάμηνο 2013-14

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

